

ЕЗИКОВИ ЗАБЛУДИ

Адриана Сотирова
ВСУ „Черноризец Храбър“

Резюме: Статията разглежда политически коректния език като фактор, който формира определени нагласи и мироглед. Предмет на анализ са подмяната на лексика за целите на по-толерантно отношение към групи от хора, както и преднамерената употреба на неясен и неточен език в медиите, за да се манипулира общественото мнение.

Ключови думи: политически коректен, евфемизъм, подмяна на лексика, толерантност

Abstract: This paper discusses the politically correct language as a factor which moulds certain attitudes and a world view. Subject of analysis are vocabulary replacement which aims at achieving more tolerant attitude towards groups of people, and the deliberate use of ambiguous and imprecise language in the media to manipulate public opinion.

Key words: politically correct, euphemism, vocabulary replacement, tolerance

През последните десетилетия наред с естественото развитие на езика в публичната и частната реч се наблюдава изкуствена подмяна на лексикални и граматически конструкции, които манипулират осмислянето на реалността.

Според хипотезата на Сапир – Уорф езикът определя и контролира отношението на говорещия към заобикалящата го среда. Речта, която

използваме спомага и подтиква към определено отношение към референта. Чрез езика се упражнява контрол на мисълта, който формира специфично отношение и активира определено социално поведение. Различни са целите за моделиране, промяна и неологизация на езика. Наред с предаването на информация, езикът е и средство за манипулация.

Можем да разпознаем две основни групи, в които речта се подменя, за да послужи на определени цели:

1. В първата група попадат езикови конструкции, чиято цел е да елиминира предразсъдъците към определени малцинствени групи (по пол, религия, възраст, физически увреждания). Стремежът е налагането на комуникативен модел, който е изпълнен с толерантност.

2. Във втората група попадат събития и мнения, които се срещат в политическото говорене или се отразяват и дискутират в/от медиите, но по такъв начин, че от дадена ситуация се отнема нейната сериозност или се представя в определена светлина, за да се постигне търсен ефект.

В първия случай в езика се установяват правила и ограничения, за да се избегне лексика, която се предполага, че се приема за оскърбителна от определени малцинствени групи. Изковават се нови изрази с цел да се отклони вниманието от негативния заряд, с който емоционално се натоварват старите. Езикът, който съзнателно или несъзнателно използваме, може да рефлектира върху отношението ни към другите.

Стремежът при използването на политически коректен език е да се постигне равнопоставеност между малцинства и мнозинство. Предполага се, че новият език води до ново отношение при третирането на тези групи, респективно и до ново социално поведение, което е наситено с уважение към тях. Чрез езика се легитимират права. Права на етнически, расови,

религиозни малцинства, на хомосексуалистите, на хората с недъзи, на жените. Групи, които са били унижавани, обезправени или negliжирани.

Езикът е оръжие и като такава се използва от определени професии, които целенасочено инвестират време и пари в него.

Има случаи на оправдана и на неоправдана замяна на един израз с друг. Пример за оправдана евфемистичната употреба е замяната на словосъчетанието „деца с увреждания” (или по-бруталното „бавноразвиващи се”) с „деца със специални образователни потребности” или вместо „сакат” – „човек с физически увреждания”.

В тези случаи чрез езика се щадят достойнството и чувствата на засегнатите. Но в други случаи чувствителността към думата приема абсурдни измерения. Стивън Пинкър в "The Game of the Name" посочва, че един израз се заменя друг, който на свой ред след известна употреба е заменен от следващ, още по-политически коректен. Парадоксалното е, че в някои случаи има връщане към първоначалната дума. Той посочва въртележката с думи означаващи бедняшки квартал – "*slum*" се заменя от "*ghetto*", в последствие от "*inner city*", за да се върне накрая към първоначалното "*slum*" (Пинкър 1994). Въпреки изковаването на нови думи връзката наименование – референт е пряка и новата дума след известна употреба придобива пейоративно значение. А това означава, че в много случаи замяната на един израз с друг е излишна.

„Механизмът при употребата на евфемизми сочи, че понятията, а не думите са от значение. Дайте на понятието ново име и името се обагрят от понятието. Името не освежава понятието.” (Пинкър 1994).

Апологетите на политическата коректност използват същата енергия, срещу която се борят. Те поставят в непривилегирована позиция групи от хора, които са далеч от университетските среди или медиите, възрастните,

чужденците изучаващи съответния език. Подмяната на езика за тях може да остане неразбрана, да са твърде дистанцирани от нея или да се окажат в ситуация, в която използват език считан за оскърбителен без да влагат злонамереност или предразсъдък.

За политически неприемливи се приемат думи като „сляп”, заменено от „незрящ”, „глух” от „човек с нарушен слух”. Английските им еквиваленти са съответно “*visually impaired*” вместо “*blind*” или “*hearing impaired*” заменя “*deaf*”. Любопитното е, че в някои случаи засегнатите групи не възприемат политически коректния термин. Така например в САЩ, изразът “*hearing impaired*” се отнася както за хора напълно загубили слуха си, така и за такива с частична загуба. Глухите не приемат политически коректния израз, тъй като смятат, че той омаловажава проблема им.

При някои понятия се минава през редица думи, за да се стигне до политически коректната. Остаряла и оскърбителна е „*сакат*”, заменена от „*недъгав*”, която отстъпва място на „*инвалид*”, за да се стигне до „*човек с увреждания*”.

Малцинствените групи, чиято сексуална идентичност не се вмести в традиционно дефинираните, са изключително чувствителни към рода на местоименията. За да няма обидени в случаите, когато индивидът не се припознава нито като мъж, нито като жена, или в определени моменти се определя като жена, а в други като мъж (т.н. *gender fluid*) в английски отново се прибегва до местоимения, които са изкуствено въведени или това са т.нар. родово неутрални местоимения. Примерите са много, но като че ли най-популярни са *ze* (тя и той едновременно) и *hir* (негов/ неин). Но тези местоимения не са ограничени само за индивиди с не-хетеросексуална ориентация. Именно тези групи от хора искат да наложат употребата на споменатите местоимения за машини с изкуствен интелект, безполови

въображаеми същества, за Бога в монотеистичните религии и други подобни, считани от тях за полово неутрални. Прибягва се до изкуствено внедряване на езикови средства, за да се угоди на определени малцинства.

Във втората група, в която речта се подменя, се прибягва до евфемистични изрази при предаването на определена информация в политическото говорене или в медиите, за да се избегне директното назоваване на проблемна ситуация. Езикът е уклончив в примери като „*мироопазваща мисия*” за военна намеса в друга страна, „*приятелски огън*” за атака от страна на съюзници или „*временен недостиг на средства от първа необходимост*” за глад и др.

Андреана Ефтимова изследва „езика на лъжата” и дава за пример изказвания на политици, където евфемизмите умело прикриват истинската същност на политически действия.

„Раздалечаването на наименованието от референта се използва от политиците, за да се постигне напълно или частично скъсване на връзката с реалността (например Р. Рейгън нарича военните ракети *пазител на мира*; политиците наричат военните атаки *активна защита*; рецесията е заменена от *негативен ръст*). Степента на раздалечаване е най-висока при политическите евфемизми” (Ефтимова 2014).

Тъй като живеем в общество, където насилието и враждебността се осъждат, то прякото назоваване на нещата влиза в конфликт с ценностите на нашето общество, т.е. наличието на агресия, липсата на хуманност, на социална и политическа чувствителност е необходимо да бъдат замаскирани.

Въпреки че от една страна езикът на политиците или в медиите е все по-директен и недвусмислен, дори изпълнен с вулгаризми, има редица примери за уклончив и неточен изказ.

Белетристиката, по-честна в отношението си към езика, въпреки своята художественост, запазва известна консервативност при употребата на подменени изрази. Но говорните апарати на властта – вестници, радио, телевизия успяват да натрапят нов език с всички нюанси на лицемерие.

Понастоящем медиите изобилстват от подобни политически евфемизми по повод военната намеса в Сирия. Изразът *„прочистване на Сирия от бунтовници и терористи”* заменя ясният и конкретен израз *„избиване”* или *„военната цел на операцията е единствено да се подкрепят от въздуха сирийските въоръжени сили в борбата им срещу "Ислямска държава”*, като в този случай *„подкрепа”* означава нахлуване в сирийското въздушно пространство, както и избиване на хора.

Подмяната на прекия израз с евфемизми показва „положителните” играчи в по-малко нехуманна светлина. В тези случаи езикът се стреми трябва да доведе до определена обществена нагласа, която да кореспондира с линията на поведение срещу враждебната страна. По-силни, по-ясни и по-разпознаваеми названия се подменят с по-меки. Езикът е оръдие на внушение, което променя картината на реалността.

В тези примери не става въпрос за въздържане от оскърбление на дадена малцинствена група, а за манипулация на общественото съзнание, за да се постигне определен ефект на възприятие на дадена ситуация. Границата между добро и зло се размива или напълно изчезва.

Едновременно с това според Джордж Оруел в *„Политиката и английският език”* прекомерната употреба на евфемизми, които са в същността си клиширани фрази, води до загубването на образност наред със *„защита на незащитимото”* (Оруел 2009).

“Самолети хвърлят бомби върху беззащитни села, жителите им са прокуждани да живеят под открито небе, добитъкът се избива с картечници,

а къщите се опожаряват със запалителни куршуми: това се нарича умиротворяване. Стопанствата на милиони селяни се отнемат, а те самите са принудени да вървят пеш по пътищата само с толкова, колкото могат да носят: това се нарича трансфер на население или корекция на граници. Хора се изпращат за години в затвори без съдебен процес, разстрелват се в тила или се затварят в дървени лагери зад полярния кръг, в които да умрат от скорбут: това се нарича елиминиране на нежелателни елементи” (Оруел 2009).

Всичко казано дотук говори, че се налага език, който заменя неудобни, неблагозвучни и директни изрази, за да се постигне определено внушение и нагласа. Немислимото се превръща в мислимо.

И действително, различното назоваване е активирало по-толерантно отношение и приемане на определени малцинствени групи. В други случаи обаче, за да се „заобиколи” даден израз, се стига до преднамерени неточност и неяснота на езика, което води до заблуда и липса на съизмеримост с действителността.

Към езика трябва да се подхожда с внимание, тъй като в цялото си многообразие, той е основният инструмент на политкоректността, който формира възприятията в обществото.

Използвани примери

Dir.bg, 30 септември 2015

<http://dnes.dir.bg/news/orazhia-rusia-jihad-siria-20157205>

Dir.bg, 30 септември 2015

<http://dnes.dir.bg/news/orazhia-rusia-jihad-siria-20157205>

Библиография

- 1. Ефтимова, 2014:** Ефтимова, Андреана. DOUBLESPEAK: ПОЛИТИЧЕСКА КОРЕКТНОСТ ИЛИ ЕЗИК НА ЛЪЖАТА В ПОЛИТИЧЕСКИЯ ДИСКУРС (Анализ на медийните му прояви). // Електронно списание LiterNet, 08.08.2014, № 8 <<http://liternet.bg/publish9/aeftimova/doublespeak.htm>> (26.05.2016)
- 2. Оруел, 2009:** Оруел, Джордж. Политиката и английският език, // сп. Съвременник, 2009
- 3. Pinker, 1994:** Pinker, Steven. The Game of the Name, // The Baltimore Sun, April 06, 1994. <http://articles.baltimoresun.com/1994-04-06/news/1994096202_1_dutch-words-language> (26.05.2016)